

הוועדים והוועדות *

א. המינוח

הוועד

(א) הרכב הוועד:

חברי הוועד לפי החלטת המליאה ביום ב' באייר תשי"ד היו האדונים בן-חיים, ייבין, כהן (יו"ר), קלוזנר, ריבלין. לפי החלטת המליאה ביום כ"ה בכסליו תשט"ו נתמנה הא' שמעוני ליו"ר הוועד (במקום הא' כהן, שנבחר לסגן-הנשיא של האקדמיה). בישיבת המליאה ביום ה' באדר נקבע ההרכב החדש של הוועד: האדונים בן-חיים, ברקוביץ, ייבין, כהן, פאיאנס (ממלא מקום), שמעוני (יו"ר). המזכיר: הא' איתן.

(ב) ישיבות הוועד:

ישיבה א (ג' כסליו תשט"ו): נמסר דו"ח על פעולת המינוח בשנת תשי"ד ונקבעה תכנית עבודה לשנת תשט"ו.

ישיבה ב (ב' בשבט תשט"ו): אושרה הקמתן של ועדות המינוח בירושלים ובתל-אביב (עיין להלן). על האדונים איתן, בן-חיים ושמעוני הוטל לנסח בהתאם לתקנון האקדמיה הצעה של תקנון חדש לוועדה המרכזית למונחי הטכניקה, שהוקמה ופעלה בחיפה מטעם ועד הלשון העברית והטכניון העברי.

ישיבה ג (כ"ג באייר תשט"ו): אושר הרכב ועדות המינוח בירושלים ובתל-אביב. הוחלט להגיש לחברי האקדמיה בצורת חוזר את המילון למונחי העיתון, שהוכן בידי ועדה מטעם ועד הלשון העברית ואגודת העיתונאים, ולהביאו לדיון מכריע. אושר התקנון החדש של הוועדה המרכזית למונחי הטכניקה (ר' ישיבות המליאה, עמ' 82). נתמנתה ועדה, מורכבת מהאדונים איתן, בן-חיים, ייבין ומנור, לשם משא-ומתן עם נציגי צבא ההגנה לישראל בדבר המשך שיתוף-הפעולה וסדרי העבודה בקביעת מונחי צבא.

הוועדות

(1) הוועדה למונחי החינוך (ירושלים):

החברים מטעם האקדמיה: האדונים אורבך, ריבלין.

מומחים למקצוע: האדונים א' אבן-שושן, ח' אורמיאן, י' כץ, פ' שלזינגר.

המזכיר: הא' מדן.

מכסליו תשט"ו עד סוף השנה התקיימו 10 ישיבות. נסתיימה הקריאה

השנייה של מונחי תורת ההוראה. בכסליו תשט"ו נשלח לחברי האקדמיה ולאנשי המקצוע חוזר של מונחי תורת החינוך.

* דינים וחשבונות של פעולות הוועדים והוועדות הובאו בישיבות המליאה (ע"י שם). כאן הובאו סקירות לשם השלמה.

(2) הוועדה למונחי הגיאוגרפיה (ירושלים):
 החברים מטעם האקדמיה: האדונים ייבין (י"ר), ריבלין,
 מומחים למקצוע: האדונים א"י בראוור, ד' עמירן, א' פרנס, י' קרמון.
 המזכירים: הא' מדן (עד סוף אי"ר), הא' דותן (מסיוון ואילך), הגב' ח'
 מרגלית (מזכירה מקצועית מטעם המחלקה לגיאוגרפיה באוניברסיטה העברית).
 מטבת תשט"ו התקיימו 10 ישיבות. נסתיימה הקריאה השנייה של מונחי
 הגיאומורפולוגיה, ונשלח לחברי האקדמיה ולאנשי המקצוע חוזר של פרק זה.
 ב-3 ישיבות נוספות (שהשתתפו בהן גם האדונים מ' אבנימלך וי' בן-תור)
 נדונו בשתי קריאות מונחי גיאולוגיה ופטרולוגיה (השייכים למילון למונחי
 הסכרים, שבו עוסקת ועדה בחיפה), והוחל בקריאה ראשונה של מונחי
 גיאומורפולוגיה אַנדוגנית.

(3) הוועדה למונחי המטבח (ירושלים):
 החברים מטעם האקדמיה: האדונים הזו (י"ר), מלמד, שנהר,
 מומחים למקצוע: הגב' צ' בן-חיים, הגב' ש' סודמוריה, הא' י' סימון,
 המזכיר: הא' דותן.
 עבודת הוועדה התחילה בשבט תשט"ו. התקיימו 12 ישיבות. נדונו בקריאה
 ראשונה מונחי פעולות הבישול ותופעותיו, והוחל בקריאה השנייה של פרק זה.

(4) הוועדה למונחי המשפט, דיני עונשין, נזיקין ושפיטה (ירושלים):
 החברים מטעם האקדמיה: האדונים אורבך, בן-חיים (י"ר), ינון, שלי,
 מומחים למקצוע: האדונים ש' אגרנט, ש"ז חשין, ח' כהן.
 המזכיר: הא' דותן.
 עבודת הוועדה התחילה באייר תשט"ו. התקיימו 5 ישיבות, ובהן הוחל
 בקריאה ראשונה של מונחים בסדרי הדין.

(5) הוועדה למונחי האפייה (תל-אביב):
 החבר מטעם האקדמיה: הא' לייבל (י"ר).
 מומחים למקצוע: האדונים ל' אדלר, ב' ביאליק, א' סופר,
 המזכירים: האדונים איתן וספן.
 מאדר תשט"ו עד סוף השנה התקיימו 15 ישיבות. נדונו בקריאה שנייה
 מונחי אפיית הלחם, שהוכנו בידי ועדה מטעם ועד הלשון העברית ושנשלחו
 קודם-לכן לחברי האקדמיה כחוזר.

(6) הוועדה למונחי תרבות הגוף (תל-אביב):
 החברים מטעם האקדמיה: האדונים פרץ, שמעוני (י"ר).
 מומחים למקצוע: האדונים י' אלוף, מ' בניהו, א' פאול, צ' נשרי, ח' תמיר,
 המזכירים: האדונים איתן וספן.
 מטבת תשט"ו עד סוף השנה התקיימו 16 ישיבות. נדונו בקריאה ראשונה
 מונחי גוף האדם, והוחל בקריאה הראשונה של מונחי המכשירים.

(7) הוועדה למונחי המשפט, דיני מסחר, כספים ומנהל (תל-אביב):
 החברים מטעם האקדמיה: האדונים פאיאנס (י"ר), שלי,
 מומחים למקצוע: האדונים א' גולדברג, צ' זילביגר,
 המזכיר: הא' איתן.

מטבת תשט"ו עד סוף השנה התקיימו 11 ישיבות. נדונה בקריאה ראשונה ושנייה רשימת מונחים בדיני השטרות, ונשלח חוזר של פרק זה. התחיל הדין ברשימת מונחים בדיני מכס ובלו. נדונו מונחים שונים הדרושים בחקיקה.

8) עבודת המינוח בצבא ההגנה לישראל:

בוועדת הקבע למונחי הצבא, שפעלה במטה הכללי של צה"ל עד תחילת תשט"ו, השתתפו האדונים איתן ופאיאנס כיועצים מטעם האקדמיה. אחר-כך החליט המטה הכללי להפסיק את עבודת הוועדה הזאת ולהקים במקומה ועדות מינוח מקצועיות בחילות השונים. לאחר משא-ומתן בין נציגי צה"ל ובין נציגי האקדמיה (עי' לעיל ישיבה ג' של ועד המינוח), נתמנה מטעם האקדמיה מזכיר מיוחד למינוח בצבא, הא' פלס, והוחלט לעזור לכל הוועדות שתוקמנה בקביעה מזוהות של מונחים כהוראת-שעה. עד סוף תשט"ו התחילו לפעול ועדות מונחים בחיל ההנדסה, בחיל החימוש, בחיל התותחנים ובחיל ההספקה, והוכן חומר לדין בחיל המשטרה הצבאית ובוועדה למונחי צבא כלליים.

9) מונחי העיתון:

בהתאם להחלטת הוועד (עי' לעיל ישיבה ג' של ועד המינוח) נשלח חוזר של מונחים אלה, ונתקבלו הערות והצעות מאת חברי האקדמיה.

10) הוועדה המרכזית למונחי הטכניקה (חיפה):

התקנון החדש של הוועדה אושר גם ע"י הנהלת הטכניון, מכון טכנולוגי לישראל. התנהל משא-ומתן על מינוי חברי הוועדה מטעם האקדמיה והטכניון, ונעשו הכנות לישיבה הראשונה של הוועדה בהתאם לתקנון החדש. ועדות המינוח, שהוקמו בחיפה לפי התקנון הקודם, המשיכו בינתיים בפעולתן בהשתתפות מזכיר הוועדה המרכזית, הא' אסטרמן, ובסיוע המזכירות המדעית של האקדמיה. נציגות האקדמיה באחדות מן הוועדות בשנת תשט"ו לא הייתה שלמה; כל הצעות המונחים של ועדות אלה טעונות בדיקה ואישור לאחר כינון הוועדה המרכזית והרכבת הוועדות המקצועיות לפי התקנון החדש בשנת תשט"ו.

הוועדות המקצועיות מטעם הוועדה המרכזית למונחי הטכניקה:

א) הוועדה למונחי הספרים:

חבריה: האדונים ש' אירמאי, י' ברזיר, ס' דיוויס, ח"מ דיסקין, ג' כסיף, מ' כספרי, י' מבורך, א' פרסמן. בקצת ישיבות נכחו הגב' ר' שלון והאדונים ז' ארנסט, ק' אדלשטיין.

המזכיר: הא' אסטרמן.

התקיימו 9 ישיבות. נדונו בקריאה ראשונה 21 פרקים מן המילון הבין-לאומי למונחי הספרים, שהצעת תרגומו העברי הוכנה בידי הא' אירמאי.

ב) הוועדה למונחי הטלפונאות:

החבר מטעם האקדמיה: הא' בן-נון.

מומחים למקצוע: האדונים פ' אודם, ד' הרזאבן, מ' יואלי, ג' לביאון.

ג' מיוחס, ש' סמיילר, ק' שטרק.

המזכירים: האדונים איתן ואסטרמן.

הוועדה סיימה את הדין במילון כבר בשנת תשי"ד. בשנת תשט"ו היו ברורים בכתב ובעל-פה עם חברי הוועדה בשאלות רבות, שנתעוררו אגב הכנת כתב-היד לרפוס.

ג) הוועדה למונחי הימאות:

החברים: האדונים י' גרינשפן, י' הוכרמן, י' הלפרן, פ' מילך, ח' שונמן.
בקצת ישיבות נכחו האדונים ג' הילף, י' טאומן, י' רדאי.
המזכיר: הא' אסטרמן.

הוועדה סיימה ב־11 ישיבות את הדיון ברשימת מונחים, הדרושים לתרגום האמנה הבינ־לאומית לקוויטעינה. מר הלפרן הכין רשימה חדשה של 450 מונחי יסוד מכל מקצועות הימאות, והיא נשלחה לחברי האקדמיה ולבעלי המקצוע למתן הערות לפני התחלת הדיון בה.

ד) הוועדה למונחי הרתכות:

הוועדה סיימה בשנת תשי"ד את הדיון במילון, שהוא מהדורה מתוקנת ומורחבת של הפרקים ל"ז-ל"ט מן המילון למונחי טכניקה של ועד הלשון העברית. בשתי ישיבות, שהתקיימו בשנת תשט"ו לשם בירור ערכים שונים, השתתפו האדונים איתן, אסטרמן, ק"מ בדמן, בן־חיים, י' זקס.

ה) הוועדה למונחי תורת הקרקע:

החברים: האדונים ש' אירמאי, י' אלפן, ח' בן־עמרם, ל' כרמל, מ' פלג, א' רוזנברג, מ' רים. בקצת ישיבות נכחו האדונים ג' כסיף, י' נוי, י' קלוגאי.
המזכיר: הא' אסטרמן.

לפני הוועדה היו שתי רשימות של מונחי יסוד במקצוע, שתרגומן העברי הוצע ע"י הא' אירמאי. בראשית תשט"ו נשלחו חוזר של החלטות הדיון הראשון ברשימה הראשונה וחוזר של הערות, שנתקבלו על הצעת התרגום של הרשימה השנייה. הוועדה דנה ב־9 ישיבות ברשימה השנייה.

ב. הדקדוק והמילון ההיסטורי

ה ו ו ע ד

(א) הרכב הוועד:

חברי הוועד לפי החלטת המליאה ביום ב' באייר תשי"ד היו האדונים בן-חיים (י"ר), בנעט, ילון, פולוצקי, הא' ילון פרש ולא השתתף בישיבות. לפי החלטת המליאה ביום ח' באדר תשט"ו צורפו האדונים ברגרין והזו לוועד. המזכיר: הא' מדן.

(ב) ישיבות הוועד:

ישיבה א (כ"ה במרחשוון תשט"ו): הוחלט להקים 3 ועדות:

1. ועדת התעתיק, שתכין הצעת תעתיק מעברית לכתב לועזי ומלועזית לכתב עברי. הוועדה תופעל מיד כדי להביא לדיון המליאה בחודש שבט הצעת תעתיק השמות העבריים לכתב לאטיני.

2. ועדה לשאלות דקדוק שימושיות, שתדון ראשונה בתורת הצורות של השם ע"פ החומר, שהכינה הוועדה לדקדוק של ועד הלשון.

3. ועדה למפעלי דקדוק מדעיים, שתארגן עבודות איסוף ומחקר ע"י יחידים. הוועד עצמו ישמש כוועדה לעניין זה.

ישיבה ב (כ"ג בטבת תשט"ו): הוכנה הצעה להרכב מועצת המערכת של המילון ההיסטורי, והורכבה הוועדה לשאלות דקדוק שימושיות. (ר' ישיבות המליאה, עמ' 48).

הוועדות

ועדת התעתיק

חבריה היו האדונים בן-חיים (י"ר), ייבין, פולוצקי, המזכיר: הא' מדן. בחודשי כסליו-טבת תשט"ו התקיימו 2 ישיבות, ובהן הוכנה הצעת התעתיק של שמות עבריים לכתב לאטיני (ר' ישיבות המליאה, עמ' 66-70). ההצעה נדונה במליאה (ישיבה ט', י'), ובסופו של הדיון נתמנתה ועדה מטעם המליאה לעיון גוסף בהצעה זו. חברי הוועדה מטעם המליאה היו האדונים בן-חיים, בנעט, טור-סיני (י"ר), ייבין, כהן, פולוצקי, שירמן. המזכיר: הא' מדן.

בחודשי אייר-סיוון תשט"ו התקיימו 3 ישיבות של ועדה זו, ובהן הוכנה הצעה חדשה (ר' ישיבות המליאה, עמ' 83-84).

ג. הפרסומים

הוועד

(א) הרכב הוועד:

חברי הוועד לפי החלטת המליאה ביום ב' באייר תשי"ד היו האדונים הו. זולאי (ז"ל), פולוצקי (יו"ר), אחרי פטירתו של הא' זולאי ז"ל צורף לפי החלטת המליאה ביום כ"ה בכסליו תשט"ו הא' ריבלין לוועד. לפי החלטת המליאה ביום י"ג בתמוז תשט"ו צורף הא' בן-חיים לוועד. המזכיר: הא' מדן.

(ב) ישיבות הוועד:

ישיבה א (א' בטבת תשט"ו): הוחלט להוציא את "לשוננו" כקובץ חצי שנתי או כרבעון, להרחיב את מסגרתו, שתכלול גם מחקרים בלשונות הקרובות לעברית, ולטפח את מדור הביקורת והביבליוגרפיה. הוחלט להמשיך בהוצאת הקונטרסים העממיים "לשוננו לעם" בצורתם ובהיקפם כעד עתה בעריכת האדונים איתן ומדן. הוחלט להוציא מפתח לכרכי "לשוננו" שיצאו ע"י ועד הלשון. נדונו הצעות לפרסומים מאת מחברים שונים.

ישיבה ב (כ"ב בטבת תשט"ו): נדון הרכב המערכת של "לשוננו". הובאה הצעה לאשר לפרסום את המילון למונחי האנטומיה, והא' בן-חיים נחמנה כקריין לפרסום זה (לפי ס' 39 של התקנון).

ישיבה ג (כ"ו באדר תשט"ו): נדון הרכב המערכת של "לשוננו". הוחלט לדרוש מן המנהלה, שתמנה מזכיר למערכת או מזכיר כללי לפרסומי האקדמיה. הוחלט להוציא את "זיכרונות האקדמיה" לשנת תשי"ד-תשט"ו.

ישיבה ד (י' בתמוז תשט"ו): הא' בן-חיים הוצע כעורך "לשוננו" מטעם מערכת, שהרכבה המלא ייקבע בהקדם. הא' מדן הוצע למזכיר לפרסומי האקדמיה. נתקבלה חוות דעתו של הא' בן-חיים על המילון למונחי האנטומיה, והמילון אושר לפרסום.

הפרסומים

בשנת תשט"ו יצאו:

"לשוננו לעם", קונטרסים עממיים לענייני לשון בעריכת ע' איתן ומ' מדן, מחזור ו. קונטרסים א-י (נג-סב); בהם קונטרסים מיוחדים: "שבילי סמיכות (עיונים בלשון רש"י)" מאת י' אבינרי, "עיונים בלשון" מאת י"א זיידמן, "תהליכי לשון ג'" מאת ח"ב רוזן.

מילון למונחי המוסיקה עברייאטלקי-אנגלי-צרפתי-גרמני (מילונים מקצועיים א).

מילון למונחי המכוננית עברייאנגלי-צרפתי-גרמני ובו 312 ציורים (מילונים מקצועיים ב; מילונים טכניים ע"ש נתן שיפריס ז"ל, א)

נמסרו לדפוס:

מילון למונחי הטלפונאות

מילון למונחי האנטומיה

זיכרונות האקדמיה, תשי"ד-תשט"ו

המזכירות המדעית

(א) חברי המזכירות המדעית :

בירושלים : האדונים מאיר מדין ואהרן דותן.

בתל-אביב : האדונים עלי איתן, רפאל ספן (התחיל בעבודתו באמצע שנת תשט"ו) ודוד פֶּלס (התחיל בעבודתו בסוף שנת תשט"ו).

בחיפה : הא' אורי אסטרמן.

(ב) עבודת המזכירות המדעית :

חברי המזכירות ריכזו את עבודת הוועדים והוועדות¹, שימשו כמזכירים בישיבות המליאה והמנהלה וטיפלו בהכנה לדפוס של פרסומי האקדמיה¹. המונחים שנקבעו ונתפרטמו בשנים האחרונות נרשמו (ע"י הגב' מרגלית קלאר) בכרטסת המונחים של המזכירות.

המזכירות השיבה לפונים אליה בכתב ובעל-פה בשאלות לשון (דקדוק, מינוח, סגנון, בחירת שמות וכו'). בין הפונים היו גם מוסדות הציבור ומשרדי הממשלה. במיוחד סיעה המזכירות למשרד החינוך (עריכת לוחות מצוירים ללימוד עברית מטעם מבצע הנחלת-הלשון לעם), למשרד ראש הממשלה (ועדת השמות הממשלתית), למשרד העבודה (עריכת החוברות „מיון מקצועות בישראל"), למשרד הדואר (ניסוח „הוראות לטלפונאים"), לצה"ל (ענייני מינוח, דקדוק וכתוב), למוסד ויצמן לפרסומים במדעי הטבע והטכניקה (ענייני מינוח).

ש ו נ ו ת

נשיא האקדמיה האי' נ"ה טור"סיני ייצג את האקדמיה בכינוס העברי העולמי, שנערך בירושלים בחודש אב השס"ו, וביום י"ט באב הרצה בו על

האקדמיה ללשון העברית ופעולתה

תהליך החייאתה של לשוננו העברית, עד שהפכה להיות שפה ממלכתית במדינת ישראל, תהליך מפליא ומסובך זה, על הישגיו המכריעים ועל הליקויים שבהגשמתו, דרכו נקבעה מתוך פעולה של גורמים גורמים שונים, מותנים מקצתם בעובדות היסטוריות מוצקות וקיימות, ומקצתם בלבד במחשבה מכוונת ומכוונת של בוני ארצנו. תחיית הלשון בלתי אפשרית הייתה בלי פעולתן של עובדות, שלא הייתה לנו שליטה עליהן לטובה או לרעה: עובדה מכרעת זו, שהייתה הלשון, שאך נחשבה כנתה, חיה בלב רבים בידיעה, ובפיהם בתפילה ובלימוד, היא הגחלת הלוחשת, שממנה נדלקה הלהבה, שהלכה ואחזה עם שלם, היא שממנה נוונה רוחם של האישים, שהגבירו את הדרישה ואת השאיפה ליצירת שפה חיה חיים מלאים; היא שהקימה בתי-ספר ושיצרה ספרות ונתנה ללשון הספר מקום רחב בפי הדור, שגדל בארץ ושנתחנך מפי מורים בלשון הספר ובמטבעות שטבעה הספרות. מובן, שמקורה העיקרי הזה של הלשון החיה הוריש ליצירה, שגדלה מתוכו, גם מן התכונות המפוקפקות של שפה, בת הספר; של שפה שלוקטה ממקורות שונים בטבעם, מושפעים מלהגים נבדלים וסותרים, שסימני הגלות שבארבע כנפות הארץ היו ניכרים בה; לשון הפכפכת במבטאה, הואיל והייתה דורות הרבה שפה, שיש לה כתב ואין לה דיבור, לשון סתרים נלחשת בתחומן של שבעים לשונות של לועזים ונלעזים; לשון ששכחה לגדול ולהתפתח עם התפתחות המחשבה היהודית והאנושית, לשון מעורטלת ומנותקת מן המציאות שבטבע ובעבודה; ואף לשון, שעצם הבנתה הייתה נתונה לשיעורים ולפירושים שונים, וגם במקום אשר הייתה שפה אחת ודברים אחדים, לא הובנו מליה וביטוייה בהבנה אחת אחרת.

כדי לאפשר דיבור עברי, ואף דיבור עברי אחיד ומאחד את דובריו, יצר לפני זה כשבעים שנה בירושלים אליעזר בן-יהודה ז"ל את ועד הלשון העברית; בו פעלו ראשונה אותם מועטים, שנתכנסו ודנו בבעיות הלשון העברית החיה. במשך יותר משני דורות, שדאג בהם ועד הלשון העברית, לא בלי הפסקות, את דאגתה, להרחבתה ולשכלולה של לשוננו, הלפו משמרות וקמו משמרות, ומחברי ועד הלשון בימי בן-יהודה לפני שתי מלחמות עולם נשארתי למעשה אני לבדי, מנשיאי ועד הלשון שטבעו את חותמם על פעולתו, אזכיר כאן, אחרי אליעזר בן-יהודה, את דוד ילין ז"ל, את ד"ר אהרן מאיר מויז ז"ל, את חיים נחמן ביאליק ז"ל, וייבדל לחיים את פרופ' יוסף קלוזנר, שעודנו אתנו בפעולה לשכלול הלשון, ועל ידם פעלו חברים דגולים הרבה, סופרים ומשוררים גדולים וחוקרי לשון מעמיקים, שהנחילו מעצתם לדורות הבאים.

ועד הלשון העברית במשך שני דורות קיומו פעל פעולה עצומה, אשר בלעדיה החייאת לשוננו, אף במידה זו שהוגשמה החייאתה זו, לא הייתה אפשרית. הוא שהמציא והניח, על יסוד לשון המקורות וברוחה של לשון הירושה, עשרות אלפים של מלים ומונחים וצירופי מלים וניבים, את המטבעות

האלה אשר בלעדיהן אי אפשר היה ליצור לא בתי־ספר, אולפנים ואוניברסיטאות, ולא עבודה עברית בשדה ובבית־החרושת, במשרד ובמעבדה; הוא שהכריע הכרעה ראשונה בלתי מושלמת, בבעיות היסוד של מבטא וכתיב, של קביעת מקומם של מלים ושימושי לשון ממקורות לא־עבריים, אף מן הארמית שבספרות התלמודית ושבתפילה, בתוך מערכת השפה הלאומית האחידה, שאנו שואפים אליה. הספרים שפרסם ועד הלשון העברית, המילונים המקצועיים המרובים, הכרכים של „לשוננו“ ושל „המחקרים המדעיים“ שיצאו בשמו, והמון הספרים בכל ענפי המדע והמחשבה, ששאבו את מונחיהם בדרך ישירה או בעקיפין מן המעבדה של ועד הלשון בלשכותיו ובישיבות ועדותיו, כל אלה עדים הם לפעולה מבורכת ועצומה זאת, שעשו אותה חברי ועד הלשון כעבודת התנדבות, כשמצאו את שכר מצוותם במצווה עצמה, שקיימו אותה מתוך שאיפה נלהבת ליצירת תרבות עברית מלאה בלשון הקודש.

ואולם, ברור היה לנו מכבר, שלא די במלאכתנו במסגרת זו של ועד, של ועד הלשון העברית; במסגרת של מוסד, שאמנם כבוד וסמכות מסוימת ניתנו לו בזכות מעשיו ובזכות חבריו, חבר אישים זה, אשר טובי היוצרים בלשון וטובי החוקרים הבלשנים היו שותפים בו; אבל סמכות רשמית לא הייתה לו וגם לא ניתנו לו אמצעים מספיקים, כדי למלא את הדרישות ההולכות ורבות, הולכות ומוגברות עם גידול היישוב ועם כיבושי הלשון בכל שטחי החיים והמחשבה. עם תקומת המדינה בתוך קבלי המלחמות, מלחמת העולם ומלחמת השחרור, עם עליית ההמונים ועם העברת הממשל במדינה לכל ענפיו לידינו, מן ההכרח היה, שמתוך ועד הלשון העברית, בצירוף כוחות נוספים, יוקם מוסד עליון ללשון, מוסד מוסמך כל צורכו, ומוסד שיינתנו לו גם האמצעים לכך, מוסד ממלכתי שימשיך ביתר שאת את עבודתו של ועד הלשון העברית, ברמת אקדמיה ללשון, שפעולתה תהיה מכוונת למדינה ולא־חינו שבתפוצות יחד.

רעיון האקדמיה ללשון העברית, שהובע במפורש, כדבר שבחזון, גם על־ידי אליעזר בן־יהודה ז"ל ועל־ידי חיים נחמן ביאליק ז"ל, הוא שהוכרז עליו כדרישה ציבורית מוסכמת באסיפה חגיגית בתום מלחמת השחרור, בחנוכה תש"ט בתל־אביב. אז הביע ראש הממשלה דוד בן־גוריון את דעת הכול בהצהרתו, כי שום ממשלה בישראל לא תוכל להתעלם מחובתה זו להקים מוסד עליון מוסמך כזה ללשון העברית, אשר ניצחונה בחיים הוא אחד היסודות אשר הקמת המדינה עומדת עליהם. קשיי הזמן ודחיפותם של צרכים אחרים הם שגרמו, שאך בשנת תשי"ג נתקבל בכנסת חוק, שקבע את הקמתו של מוסד עליון זה ללשון, ובשנת תשי"ד נכנס המוסד לראשית פעולתו: ע"י חבר בוחרים שנתמנה בממשלה נבחרו ביום י"ב בכסלו תשי"ד, 15 חברים ראשונים, בהם גדולי הסופרים היוצרים בארץ וטובי הבלשנים, ברובם אף חברי ועד הלשון העברית לשעבר, מניין אחד מתוך 36 החברים, שמנה הוועד בשעה שהחליט על דרישתו לכינון האקדמיה, ועל ידם ארבעה חברי־כבוד, מוותיקי ועד הלשון העברית, אשר זקנתם לא הצדיקה עוד את הדרישה, שיינתנו גם הם מלוא כוחם לעבודה המעשית המרובה שלפנינו. המוסד החדש הוא שקבע אחר כך גם את שמו: „האקדמיה ללשון העברית“, הוא שעיבד תקנון לו במסגרת זו שניתנה לו בחוק, והוא שיכול היה, בתום שנה אחת

לפעולתו, להוסיף עוד שני חברים בו, וכן מספר של חברים-יועצים, ברובם צעירים יותר ורעננים יותר, שאנו רואים בהם ערובה להמשך העבודה בעתיד.

שאלת החברות באקדמיה קשורה היא לפי מצב העובדות בבעית תפקידיו של המוסד. אין הרי האקדמיה ללשון העברית כהרי האקדמיה לכל לשון ולשון בארצות התרבות הגדולות שבעולם. אקדמיה זו של עמים אחרים איננה באה בעיקר אלא לעבודה חגיגית, לפעולה שכולה יום טוב, לתפארת הלשון ולתפארת הסופרים והחוקרים, המכובדים בעיני האומה, ואם אמנם דנים הם חברי האקדמיות האלה גם בשאלות לשון, וגם למשל, במילון הלשון, אין עבודה זו עבודה חיונית, עבודה שעצם חיי הלשון תלויים בה. הלשון הצרפתית או שכנגדה באומה אחרת, אלה מבוססות הן בחיי דורות, ורבבות מחנכים ומסורת של ספרי לימוד ומילונים כבר קבעו את הנכון בה, במבטא ובכתיב, כבאוצר המלים והצירופים שבה. לא כן אנו. על יד תפקידים שבמדע יש לאקדמיה תפקיד זה שבירושת ועד הלשון: ליצור את ההנחות ללשון החיים, ואף על פי שהושלטה לשוננו בעיקר קוויה בחיי הציבור, בחינוך ובמשרדי הממשלה, עדיין רחוקה היא מן השלמות ומן הדיוק, בפרט בשטחי חיים ומחשבה אלו, שקיבלנו אותם מתרבויות אחרות, ועלינו להמציא הבעה לצורכיהם בלשוננו העברית. אחר כל המילונים המקצועיים, שהוציא אותם ועד הלשון, עדיין זה אחד מעיקרי התפקידים של האקדמיה: לספק מונחים לכל מקצוע ומקצוע, ושמה אני להודיע בהזדמנות חגיגית זו על ארבעה מילונים חדשים, שהוחל בעיבודם בתקופת ועד הלשון, ועבודתם הושלמה על ידי האקדמיה ללשון העברית: המילון למונחי המוסיקה, שהוא בְּיָדֵי הַיּוֹם וכבר הוצא לשוק; המילון למונחי המכונית, שגם הוא כבר יצא לאור; מילון למונחי הטלפון והמילון למונחי האנטומיה, שנמסרו לדפוס. עבודה זו, עבודת המינוח, היא אחד הענפים המרכזיים בפעולתנו, ועל ידה עבודה בקביעת כללים בדרכי הלשון, בכתיב ובכתיב, בתורת הצורות, בתחביר ובסגנון וכו', ואחת הבעיות, שנדונו לאחרונה בישיבות של ועדות ושל מליאת האקדמיה, ואשר תוצאות הדיון עליהן יסוכמו בראשית שנת תשט"ז, היא קביעת כללי התעתיק (ז"א טכנסקריפציה) של מלים עבריות באותיות לועזיות, בין לצורכי השימוש העממי והמשרדי, בשלטי רחובות ובכתיבת דרכונים, ובין בתעתיק לצורכי מדע במפות מדויקות ובפרסומי חוקרים.

תפקיד זה של האקדמיה, בכיוון לחיים, הוא שקובע וכובל, כאמור, גם בבעיה זו של החברות באקדמיה. אין חברות באקדמיה כיבוד סתם, אלא עוֹלָ שֵׁאנו מטילים על החברים, אין חבר אלא המושך אתנו בעול המלאכה, והואיל ומצומצמים אנו על פי גִּזְרַת החוק במספר החברים, ועל החברים להשתתף בפעילות מתמדת בישיבות הוועדות הדנות בשאלות החיוניות האלה, אין בידנו לכבד בחברות את כל האישים היקרים והחשובים ביותר, שאנו מעריכים את זכויותיהם ללשון העברית, אלא שאין ביכולתם להשתתף אתנו בעבודה בפועל. אמנם לפי החוק רשאים אנו לבחור גם מספר מצומצם של חברים מאותם חברים ברוח, שאינם אתנו בארץ, ומקווה אני, שבעתיד, ואולי אף החל בראשית השנה הבאה, נוכל לקרב, בגבול המותר לנו, חבר או חברים גם מתוכם אתם, שבאתם אלינו מן התפוצות, ואולם בראשית הפעולה, כשלא היו לנו די חברים

כדי להושיב את הוועדות המקצועיות המרובות, הפועלות מטעמנו בכל הארץ, מוכרחים היינו לבחור חברים פעילים ממש בלבד, המוכנים לשבת פה בישיבות.

בדעתנו ובתכניתנו להמשיך ולקיים פעולה נרחבת גם בצד המדעי הטהור של עבודת המוסד, אשר לפרסומים השוטפים של האקדמיה, עומדים אנו בתוך ארגון חדש של פרסומים אלה, מכינים אנו את הוצאתה של סדרה חדשה של קובצי „לשוננו“, שיפורסמו מכאן ואילך מטעם ועד הפרסומים של האקדמיה. ממשיכים אנו לפרסם חוברות „לשוננו לעם“. דגים אנו על פרסום ספרי מדע שונים של יחידים, שהוצעו לנו, ומקווים אנו לגשת בקרוב להדפסתם. וזכרונות האקדמיה יפורסמו על ידינו, וכן יתפרסמו עיקר החלטות האקדמיה בשאלות לשון מטעם משרד החינוך והתרבות ב„רשומות“.

אבל, כמובן, לא לצורכי השעה בלבד תפעל האקדמיה, אלא, כראוי למוסד מדעי עליון, גם לערכי הנצח של לשוננו העברית. ואחת הפעולות הגדולות של המוסד בכיוון זה היא העבודה במילון ההיסטורי של לשוננו, שכבר הוחל בעבודה הראשונה בו, בשיתוף פעולה של האקדמיה עם מוסד ביאליק שעל יד הסוכנות היהודית, ומוסד ביאליק נושא לפי שעה בעיקר הוצאות של המפעל, והוא יהיה בבוא הזמן גם המוציא את פרי העבודה המדעית בדפוס.

עדיין אין אף מילוננו הגדול של אליעזר בן-יהודה גמור ומושלם בידנו. אמנם הגענו — עזרתי ואני — בהדפסה עד קרוב לסופה של האות שי"ן הימנית, ובכתב היד עד „תכלית“ בכלל, אלא שהכוונה למלה „תכלית“, ועדיין לא תכלית המילון כולו, שאנו מקווים להשלימו בכתביד ובדפוס בזמן הקרוב ביותר. וגם בהשלמת המילון הזה נותנת האקדמיה ללשון העברית את עזרתה, עד כמה שזה ביכולתה. אף על פי כן כבר התחלנו בעבודה ממש לקראת המילון ההיסטורי המקיף והחדש, שחלמנו עליו במשך שנים רבות ושיהיה עבודת רבים, פעולה ציבורית במסגרת ממלכתית, ואשר בעבודתו ישתתפו מלומדים שבארץ ושהתפוצות יהו, לפני שנים אחדות פרסמתי תכנית למילון זה ב„לשוננו“. לפי עיקר קווי התכנית הזאת, כפי שנתקבלו בעיקרון גם בשני המוסדות השותפים למלאכה, יונה ביסוד העבודה הזאת צירוף של מילונים מילונים לשכבות הלשון לפי תקופותיה ולסוגיה הלשוניים והענייניים. הוחלט להתחיל ראשונה בשלושה ענפים: בלשון המקרא ותקופתה, בלשון החכמים — העברית של התקופה התלמודית — ובו בזמן גם באיסוף החומר החדש ביותר, של התחדשות לשוננו בתחייתה. למעשה כבר הוחל בפרט בעבודה שבחומר מתקופת המקרא, כאן תיעשה העבודה על פי גישה מדעית-יהודית, השונה מגישתם של חוקרי האומות, בפרט בנקודה זו, שחשובה לנו לא רק החקירה במשמעותה הקדומה של כל מלה ומלה בתנ"ך, אלא גם פירושיה השונים שהפכו למלים ברשות עצמן במסורת, כגורמים חיים פוריים לקראת התפתחות לשוננו לעתיד. ואך כדי להדגים את האפשרויות של עבודה זו לגבי תקופת המקרא, כלגבי יתר התקופות, אביא כאן שתי דוגמאות, מאליף ומתי"ו, מלשון המקרא ומלשון חכמי התלמוד.

מן המקרא אוכיר את הכתוב הידוע מסוף שירת האזינו: „כי דם עבדיו יקם ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו“. עיקר הקושי שבמשפט אחרון זה, שרבים התלבטו בו, הוא בזה, שבניגוד לכל הפרשה דובר כאן כאילו על

האדמה. כל יתר הפסקה מדברת על נקמת הדם, ובכיוון זה נאמר: אשכיר חצי מדם וכו' עד לסיום זה, הפותח במלים: "כי דם עבדיו יקם". והנה, כמו שנקרא הדם בתרגומים הארמיים "אדמא", באלף, כן באים בלשון אשור ובבל, אחותה של לשוננו עברית, שני שמות לדם: damu המקביל לדם, והשני: adamatu, שפירושו הדם האדום, ומכאן שהייתה מלה "אדמה" במשמעות הדם האדום גם בלשון המקרא: וזאת כוונת הכתוב: "כי דם עבדיו יקם ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו", "ז"א וכפר את הדם האדום של עמו, כלשון "ונכפר הדם", וכצירופים, כגון: חיתו יער, חיתו שדה וכדומה.

ומאות תי"ו — מדברי חז"ל: רגילים אנו לדבר על אדם "שאינ תוכו כברו", במשמעות אדם שאין יושר בלבו, שמחשבתו אחת בפה ואחת בלב. יסוד הביטוי הוא בכרכות כח, א וביומא עב, ב: "כל תלמיד (חכם) שאין תוכו כברו אל יכנס לבהמ"ד", אבל תמוה הדבר; מצד העניין: כיצד אפשר לבדוק אדם, אם תוכו כברו במובן זה, כדי לדעת אם להכניסו לבית המדרש או לא? ומצד הלשון: "תוך, תוכו", מלה עברית, היא, ומדובר תכופות על תוכו ואפילו על תוך תוכו של דבר, אבל "בר", במשמעות חוץ, מלה ארמית היא ולא עברית, ואין השימוש כגון "ברי, ברך, ברו" במקורות, אילו לכך הייתה הכוונה מראש, מדוע לא אמרו "שאינ תוכו כחוצו"? והנה דרשה כגון זו באה גם בעניין אחר לגמרי, על קרבן הפסח נאמר שעשוי היה כגדי מקולס, כגדי ממולא בשר, או כמו שקרא לו רבי טרפון: תוכבר, תוכברא בארמית, שפירושו גדי ממולא, ולמלה תוכבר זאת נוסף במכילתא הפירוש: שתוכו כברו; וכאן פירוש זה מובן: שתי המלים "תוך", "בר" נמצאות במלה תוכבר, תוכברא, ועל כן משתמש הדרוש במלים אלו, הלקוחות אמנם משתי לשונות, וגם בדברי רבן גמליאל ובדברי רבא עיקר הכוונה למלה "תוכבר" זאת; כל תלמיד שאינו תוכבר, שאינו ממולא, מלא וגדוש תורה ותלמוד, הלכות ואגדות, אינו תלמיד חכם ואין להכניסו לבית המדרש.

וכן אוצר הלשון העברית "תוכבר" הוא: מלא תוכו כברו, מבפנים ומבחוץ, ויש לחקור ולדרוש בו, בתורה ובתלמוד ובכל התפתחותו עד ימינו, עדיין בהתחלת העבודה או עומדים, ומועצת המערכת שנבחרה אך לפני זמן קצר, עליה יהיה לקבוע תכנית מפורטת ולקרב אישים אלה, מתוך ומבר, מחוץ ומבפנים, שישתתפו בעבודתנו.

לכל העבודה המרובה שלפנינו דרושים אמצעים, דרוש בניין, דרושה ספרייה ודרושים תקציבים שנתיים בהתאם לתכנית העבודה, אשר לבניין, כבר ידוע בציבור, כי נמצא איש נדיב-נפש ואציל הרוח, מר שמחה-זאב ולצמן מניו-יורק, שנדב סכום ניכר להקמת בניין, שאנו נקרא אותו על שמו, והקרן האמריקאית למוסדות בישראל הבטיחה מצדה להשלים סכום זה עד כדי הדרוש להקמת הבית, ואולם, אשר לספרייה ואשר לתקציב השנתי, עדיין המוסד נאבק מאבק קשה כדי להבטיח את האפשרות של עבודה מלאה, מכירים אנו טובה לממשלת ישראל, למוסד ביאליק של הסוכנות היהודית, לקרן האמריקאית ולעיריות ולמועצות, התומכות בנו מתוך הכרת חשיבותה של האקדמיה ופעולתה, אבל אין השתתפות זו אלא מקצת מן הדרוש, וגם אליכם, שהתכנסתם בכינוס מכובד זה, אנו פונים בבקשה לסייע למפעלנו, הפועל לא לשם מדינת ישראל בלבד, אלא לשם קיום לשוננו ותרבותנו, שחייכם וחינו תלויים בו, בכל

העולם. אמנם אפשר ומובן, שאולי אין הזדמנות לרחוקים מן הארץ להשתמש במונחים מקצועיים בעברית, אף לא בשטח המוסיקה והמכוננית. הטלפון והאנטומיה, שכן אין חיים מלאים בעברית אלא בארץ העברים, אבל אין עתיד ליהדות וליהודים בגולה אלא אם כן יחזקו ויתחזקו בקשר מלא ברוח ובנפש עם עבודתנו התרבותית שבארץ, ואין עתיד לנו ולתרבותנו כאן אלא אם כן נמצא את הדרך לקנות את לב כל אחינו, בנערינו ובזקנינו יחד, בארבע כנפות תבל.

תיקונים

בעמ' 46, שורה 19, ובעמ' 48, שורה 17, במקום „המערכת”
צ״ל „מועצת המערכת (של המילון ההיסטורי)”.
בעמ' 76, שורה 12, במקום Tz'fat צ״ל Tz'fat
Me'ir " M'eir " 17 " 84 "